

Søren Krarups position har sin berettigelse som en brik i en højere kontekst. Men unægtelig af en anden betydning end den han selv tillægger sig. For hvor er Søren Krarup egentlig selv henne i dette spil? Hvor taler han selv fra?

Svar: Fra præstegården i Seem, hvor han lørdag eftermiddag sidder og hygger sig med sin prædiken, medens han bekymret stirrer frem for sig. Ud af vinduet. Ud i verden. Bekymret over de mennesker, der bekymrer sig om verden.

Jørgen Carlsen

DEN MODERNE VERDENS MULIGHEDER

Jørgen Carlsen, Hans-Jørgen Schanz, Lars-Henrik Schmidt, Hans Jørgen Thomsen: *Karl Marx og den moderne verden*, 212 s., Gyldendal 1984.

I betragtning af den udbredelse og intensitet hvormed Marx og marxismen er blevet studeret og diskuteret siden slutningen af 60'erne, er det egentlig forbavsende, at der først nu foreligger en Marx-monografi, som forsøger at formidle og sammefatte resultaterne af dette omfattende arbejde. Til gengæld er det lykkedes ganske godt. Bogen giver et solidt og sammenhængende overblik over den mængde af problematikker og positioner, som udspiller sig i Marx's teoretiske arbejder, og fremstillingen er relativt lettilgængelig, selv om den ikke alle steder lever op til den temmelig populariserende stil, der lægges ud med i starten.

Bogens fire forfattere har baggrund i Kapitallogikken og dens udløber, Den Jyske Behovsfilosofi. Denne retning repræsenterer selvfølgelig en fortolkning eller et reaktualiseringsforsøg blandt andre, men er samtidig den form for nyere marxisme, som mest indgående har forsøgt at formidle Marx's egne problematikker i overensstemmelse med hans selvforståelse. Og bogen her holder sig netop til Marx selv, hans forudsætninger, og teoretiske udvikling. Det gør således fremstillingen overskuelig, at den ikke er distraheret eksplicit af diskussion og polemik med diverse marxistiske positioners aktuelle repræsentanter og kritikere. På den anden side kan man godt savne en problematisering af de marx'ske positioner, som går videre end den eksplicite eller implicitte selvkritik, som Marx foretager i løbet af sin udvikling. Og bogens titel må ikke forlede til at tro, at den indeholder nogen større diskussion af Marx's aktuali-

tet idag. Snakken om "det moderne" i titlen henviser snarere til inspirationen fra Habermas, som via dette begreb søger at identificere et projekt og en teoretisk tradition, som havde sit udgangspunkt i oplysningsfilosofien, der i forbindelse med kapitalismens begyndede rationaliseringsprocesser og forandringsprocesser reflekterer og formulerer de moderne fornufts-, friheds- og fremskridtsbegreber. Forfatterne identificerer sig med det marx'ske projekt, forstået som et led i og en kritisk bearbejdning af denne tradition.

Fremstillingsmæssigt ligger vægten i høj grad på Marx's teoretiske udvikling som en bearbejdning af hans teoriehistoriske forudsætninger. Netop den brede skildring af baggrunden i oplysningsfilosofiens begreber om frihed, rigdom, historie og civilisation, perspektiverer de teoretiske positioner og berører dem den dogmatiske karakter, som de ofte behæftes med.

På den anden side har en sådan idéhistorisk analyse sine begrænsninger i sin bagudrettethed, og det er også kommet til at præge bogen. En problemorienteret diskussion af den marx'ske teoris utilstrækkeligheder og fremtidige udviklingsmuligheder er fraværende.

Der fremtræder således en ortodoks og noget defensiv position, som mere koncentrerer sig om at rodfæste Marx i traditionen og fastholde et paradigme end at investere den marx'ske tænkning i forhold til aktuelle udfordringer.

Til trods for den meget differentierede behandling af de forskellige positioner i Marx's udvikling, så fremtræder den økonomikritiske position, - i kraft af dens status som konklusionen på den teoretiske udvikling -, nok som en mere afklaret og færdig teoribygning (omend ikke udarbejdet i alle detaljer) end der strengt taget er grundlag for. Hele rekonstruktionsprojektet i forhold til økonomi-

kritikken kan derfor godt lede tanken hen på Marx's egen karakteristik af Mill som elev af Ricardo:

"Mill var den første som fremstillede Ricardos teori i systematisk form, omend kun i temmelig abstrakte omrids. Det han tilstræber er formel logisk konsekvens. Med ham begynder "derfor" også opløsningen af den Ricardoske skole. Hos mesteren udvikler sig det nye og betydningsfulde midt i dynger af modsigelser, voldsomt ud af de selvmodsigende fremtrædelsesformer. Modsigelserne selv, som ligger til grund herfor, vidner om rigdommen i det levende underlag, hvoraf teorien udvindes. Anderledes med eleven: Hans råstof er ikke mere virkeligheden, men den nye teoretiske form, hvortil mestren har sublimeret den".

Vægtningen af den teoriinterne logisk konsekvente rekonstruktion implicerer også at et strategisk og praktisk perspektiv på den Marx'ske tænkning træder noget i baggrunden til fordel for det mere abstrakt evolutionsteoretiske i bogens konkluderende afsnit.

Overvejelserne tager her udgangspunkt i følgende dilemma hos Marx: "De enkelte elementer i den moderne verden kan ikke bestemmes i jomfruelig uberørthed fra kapitalismens tendens til at underlægge sig de sociale livsprocesser i bred forstand ... Men hans analyser peger ikke desto mindre på, at det er muligt så at sige at emancipere emancipationsbegreberne fra deres kapitalistiske form."

Når emancipationsbegreberne - for såvidt de kan løsrives fra kapitalismen - ikke kan knyttes entydigt til bestemte elementer i det eksisterende samfund, bliver de selvfølgelig umådelig abstrakte. Og netop dette gøres til en pointe i bogens diskussion af et teoretisk perspektiv på det moderne:

Frigørelsens karakter af forandring, dens historiske karakter, samt bestemmelsen af det moderne samfund som transitorisk, dvs. som ikke hvilende i sig selv, men fundamentalt præget af denne historicitet, fremhæves her som det centrale. Denne bestemmelse af kapitalismens muligheder for rigdom og for ophævelse af udbytning og undertrykkelse, skabt i en proces af "moderniseringstvang" som dobbeltbestemmer sine elementer som led i både nødvendighedens og frihedens rige, udgør en differencering af fremskridtsbegrebet, som kan bruges til at lægge distance til såvel naturromantisk teknologiangst som decadent futurisme, men som vanskeligt lader sig omsætte praktisk - strategisk, og som langtfra udgør en egentlig evolutionsteori.

Vi er her inde på spørgsmålet om de fraværende positive bestemmelser af utopien hos Marx. Alternativet til de uhyre abstrakte bestemmelser af "historicitet" og "mulighed" er ikke en detaljeret udmaling af utopien, men der foreligger måske andre muligheder. Marx's styrke i forhold til den utopiske socialismen ligger i, at han kobler emancipationsperspektivet på differentierede analytiske bestemmelser af det moderne samfunds lovmæssigheder og netop herigennem kvalificerede utopien. Analytikken hos Marx er imidlertid primært knyttet til den borgerlige formprægning af virkeligheden gennem de økonomiske abstraktioner. Det var måske et perspektiv for udviklingen af marxismen at arbejde for en differentieret analytik på området for "de sociale livsprocesser i bred forstand", - ikke for at konkretisere utopien som sådan og som alternativ til "den borgerlige form", men måske for at opdagge, at emancipationsbegrebernes borgerlige form bl.a. består i, at de for ensidigt begriber moderniseringsprocesser som rationaliserings- og abstraktionsprocesser.

Diskussionen heraf skal dog ikke

føres her. Og det er måske også for meget forlangt at forvente den i en Marx-monografi, som den foreliggende. Men under alle omstændigheder er bogen et glimrende udgangspunkt for sådanne diskussioner.

Kurt Jensen